

Методу Христов е роден през 1935 г. в с. Дълбок дол, Ловешка област.

Завършва висше икономическо образование, специалност Финанси и кредит в СА “Д. А. Ценов” – Свищов, през 1958 г. Доктор на икономическите науки е от 1974 г. (след защита във Висш икономически институт – Берлин); през 1977 г. придобива научното звание професор.

Заемани длъжности: декан на факултет в СА “Д. А. Ценов” – Свищов (1972-1979 г.); зам.-ректор на УНСС – София (1987-1989 г.); научен секретар и зам.-директор на Научноизследователски институт по профсъюзни проблеми – София (1979-1984 г.); консултант на Първа източна международна банка – София (1992-1995 г.); консултант и изпълнителен директор на “Елитбанк” АД – София (1995-1996 г.); консултант на ЗК “Орел” АД – София (1999г.); консултант на ЦКБ АД (2002 г.) и зам.-ректор на Висше училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) – София (от 2002 г.).

Дългосрочни специализации: Висш икономически институт – Берлин (1967 г.) и Икономически университет – Виена (1991 г.).

Научни трудове, издадени за последните 5 години: “Книга за парите” (в съавт. със Ст. Христов), АБАГАР, В. Търново (2002 г.); “Балансът на паричния оборот като инструмент на паричната емисионна политика”, сп. “Пари. Банки. Инвестиции” (2002 г.) и сб. “50 години финансово-счетоводен факултет при УНСС” (2003 г.); “Относно паричната същност на основните финансови категории”, доклад на научна конференция, организирана от СА “Д. А. Ценов” – Свищов (2002 г.); Алманах “50 години финансово-счетоводен факултет при УНСС”, София (2002 г.) – съставител и редактор; “Възможности за съставяне и използване на баланс на паричния оборот”, доклад пред “Дискусионен форум”, организиран от Висше училище по застраховане и финанси (ВУЗФ) – София (2004 г.).

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪСТАВЯНЕ И ИЗПОЛЗВАНЕ НА БАЛАНС НА ПАРИЧНИЯ ОБОРОТ

проф. д.и.к.н. Методу Христов

Еволюцията на теорията и практиката на парите е преминала през много превратности. Въпреки това и до настоящия момент не се сбъдна пледираната от някои теоретици и практики теза, че е възможно тяхното премахване. Малки са вероятностите, дори и в по-далечното бъдеще, да се създадат предпоставки за освобождаване на гържавата от грижата за парите. Налице е подчертана тенденция към засилване на тяхната ролята в глобализиращото се икономическо пространство. Това налага не подценяване на теоретичните и практическите въпроси, свързани с парите, а засилване на научните изследвания и експериментите в тази посока. Само така могат да се създадат предпоставки за още по-ефективно използване на този феномен на човешкото общество.

На тази потребност е посветено и съдържанието на предлаганата студия. Тя е съобразена с известна част от още нерешените теоретични и практически проблеми на обективно съществуващия **паричен оборот**. Проучванията показ-

ват, че в основата на тези проблеми стои липсата на инструменти за неговото макроикономическо обхващане и представяне. Става въпрос преди всичко за проблеми, отнасящи се до:

- ♦ провеждане на ефективна и адекватна емисионна парична политика;
- ♦ затруднения, свързани с установяването на скоростта на движението на парите между икономическите субекти;
- ♦ липсващи възможности за структурен макроикономически анализ на паричния оборот;
- ♦ невъзможност да се проследяват верижните зависимости между паричните потоци в рамките на паричния оборот;
- ♦ трудности, засягащи прогнозирането на паричния оборот.

Описаните проблеми предопределят не само съдържанието на студията, но и последователността на тяхното представяне.

Част първа

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪСТАВЯНЕ НА БАЛАНС НА ПАРИЧНИЯ ОБОРОТ

1.1. Теоретични основи на баланса

Известно е, че паричният оборот включва всички парични потоци, т.е. движението на пари между икономическите субекти, които се представляват от физически и юридически лица, имащи способността да си служат с тях. Не е за подценяване и фактът, че при всеки отделен паричен поток обемът на предоставените и получените пари е равен. Това означава, че при тяхното балансиране са налице условия за приложение на **основния счетоводен принцип – принципът на двойното записване**. На тази основа **може не само да се предполага, но и да се твърди, че така както на базата на този принцип в счетоводството се достига до съставяне на счетоводен баланс, така и тук е възможно построяване на баланс на паричния оборот**. Очевидно е, че става въпрос за аналогия между изравняването на активите и пасивите в счетоводния баланс с балансирането на изходящите и входящите парични потоци в рамките на паричния оборот. Тази аналогия трудно може да се оспори.

Известно е още, че изравняването на сумите на активите със сумите на пасивите при счетоводния баланс се постига чрез **използване на съответни счетоводни сметки**. Те обаче не винаги имат пряка връзка с движението на пари между различни икономически субекти. Това може да се докаже с много примери. Достатъчно е да се вземе под внимание само счетоводното отразяване на амортизирането на дълготрайните материални и нематериални активи, при което липсва връзка между различни икономически субекти. От тази гледна точка картината при изравняването на изходящите и входящите парични потоци **в рамките на паричния оборот** е различна. **Тук винаги като страни застават различни икономически субекти, между които се осъществява движението на пари**. Този факт създава и най-значимите трудности при разрешаването на проблемите, които са свързани с макроикономическото обхващане и представяне на па-

ричния оборот под формата на съответен баланс. Те са резултат на големия брой на тези субекти. Във всяка една държава милиони са физическите лица, които участват в движението на парите. Огромен е и броят на юридическите лица, които застават като страни в него. Това извежда на преден план необходимостта от **агрегиране (обединяване) на икономическите субекти**.

Напълно прав в това отношение е В. Крелле, когато твърди, че *“...не е възможно да се обхванат поотделно всички актове на обмяна между икономическите субекти на каквото и да е стопанство. Даже и да е възможно да се получат необходимите статистически данни, то всичко би се превърнало в необятен хаос от числа, които не ще имат голяма познавателна ценност...”*¹. Има основание и Ж. Маршал, пишейки, че *“Включването на всички тези центрове е невъзможно поради отсъствието на необходимите сведения за значителен брой от тях, а така също и поради това, че даже и да разполагаме с такива сведения и да можем да разработим така наречените интегрални сметки за икономическите процеси, то последните ще се окажат много големи и трудно ще се поддават на анализ.”*² В резултат на тези и подобни на тях разсъждения се достига до неизбежността при съставянето на баланса на паричния оборот **въпросните икономически субекти да се агрегират, т.е. обединят**. Вярна в това направление е и констатацията на В. Крелле, че *“...с процеса на агрегирането изчезват от нашия поглед отделните връзки между икономическите субекти. Това е неизбежно, когато става дума за общ обзор, точно така, както при разглеждането на огромна картина на художник е необходимо да се отдалечим от нея на достатъчно разстояние и да се откажем от разбор на детайлите, ако искаме да обхванем общата композиция на произведението”*³.

Необходимостта от агрегиране на икономическите субекти при балансирането на паричния оборот поставя за разрешение много проблеми. По-голямата част от тях са свързани с избирането на **принципи**, въз основа на които то трябва да се извърши, както и на преценки, отнасящи се до възможностите те да бъдат взети под внимание. Възприемането на различни принципи от отделните автори е създавало голямо разнообразие в мненията им за групирането на физическите и юридическите лица като страни в движението на парите, образуващи паричния оборот. Възможно е да се приеме, че водещите принципи в това направление се съдържат в мнението на Ж. Маршал, който твърди, че агрегираните икономически субекти трябва *“...да бъдат и еднородни, и показателни от гледна точка на икономическия анализ”*⁴. **Еднородността** създава предпоставки за включване в тези субекти на физически и юридически лица, имащи приблизително еднакви характеристики от гледна точка преди всичко на участието им като страни в движението на парите. От своя страна **показателността**, като принцип, трябва да се свързва с изграждането на агрегирани икономически субекти, които в достатъчна степен създават предпоставки за придобиване на глобална представа за паричния оборот и съдържащите се в него парични потоци.

¹ Крелле, В., Сводные экономические расчеты. М., 1964, с. 13.

² Маршал, Ж., Новые элементы французской системы национальных счетов, М., 1967, с. 65.

³ Крелле, В., Сводные..., Цит. соч., с. 13.

⁴ Маршал, Ж., Новые..., Цит. соч., с. 65.

Обособяването на възможния най-малък брой агрегирани икономически субекти се оправдава от предназначението на настоящата студия и преди всичко от ориентацията им към теоретико-методологично третиране на разглежданите въпроси. Анализите показват, че от тази гледна точка най-подходящ е следният състав на въпросните субекти:

- първо, **стопански субекти (СС)**;
- второ, **нестопански субекти (НСС)**;
- трето, **физически лица (ФЛ)**;
- четвърто, **Министерство на финансите (МФ)**;
- пето, **застрахователни и осигурителни институции (ЗОИ)**;
- шесто, **банкови институции (БИ)**;
- седмо, **външни субекти (ВС)**.

Отнасянето на физическите и юридическите лица – като страни в движението на парите при отделните парични потоци и в рамките на целия паричен оборот, към тези агрегирани субекти не е трудно. Въпреки това тук е наложително да бъдат направени някои уточнения.

Най-напред трябва да се подчертае, че всички юридически лица, които произвеждат материално-веществени блага, т.е. стоки и материални услуги, се включват в **стопанските субекти**, а юридическите лица, които създават нематериални духовни блага, т.е. нематериални услуги – се отнасят към **нестопанските субекти**. В състава на последните се включват и финансово-кредитните институции с онази част от техните входящи и изходящи парични потоци, която е свързана с издръжката им. Тук става въпрос за Министерство на финансите, застрахователните и осигурителните институции и банковата система. Дотолкова, доколкото обаче тези институции са юридически лица, които застават като страни в паричните потоци, при формирането на огромните по своите размери относително самостоятелни парични фондове те трябва да бъдат представени и самостоятелно. Така например **Министерство на финансите** е агрегиран икономически субект, свързан с бюджета на държавата, **застрахователните и осигурителните институции** са представители на застрахователните и осигурителните парични фондове, а **банковите институции**, от една страна, са създатели на парите, а от друга, юридически лица, акумулиращи и изразходващи известните заемни парични фондове.

При третирането на теоретичните основи на баланса на паричния оборот не е за подценяване и проблемът за **валутата**, в която той трябва да се съставя. Този проблем и за България се поражда от факта, че не всички парични потоци се осъществяват, като се използва националната парична единица – левът. Съществуват още потоци в долари, евро и други национални парични единици. Проучванията показват, че разрешаването му трябва да става по начин, който се прилага при съставянето на счетоводните баланси, т.е. чрез превръщане на въпросните парични потоци в национални парични единици с помощта на ежедневно определяните от БНБ валутни курсове (фиксинги).

Специално внимание заслужава и въпросът за идентифицирането на паричните потоци от които се състои паричният оборот. Безспорен е фактът, че в това отношение трябва да се държи сметка за теоретичните представи и наложилата се практика във връзка с известните **парични агрегати**. Съществуващите различия в това направление обаче създават изключително големи затруднения.

Въпреки това, налице са достатъчни основания да се проявява стремеж чрез баланса на паричния оборот да се обхваща движението на пари, които се включват в **агрегат МЗ**, известен още като **широки пари** и третиран най-често като съвкупност не само от наличните пари и безсрочните пари по сметки, но и от пари под формата на спестявания и срочни вложения. Проучванията в тази посока дават основание да се приеме обаче, че **първоначалните опити по съставянето и използването на баланса на паричния оборот трябва да се базират на възможностите за неговото информационно осигуряване.**

1.2. Модели за баланс на паричния оборот¹

Еволюцията, свързана с моделите за баланс на паричния оборот, е твърде интересна. В нейните рамки – като се започне от **“икономическата таблица”** на Фр. Кене (1694-1774) и се премине през **схемите за простото и разширеното възпроизводство** на К. Маркс (1818-1883), ще се достигне до международно възприетите **национални сметки**², които за Европейския съюз са известни като Европейска система от национални сметки 95 (ЕСНС 95). Интересно по отношение на тях е мнението на Б. Исаев, че *“...това са система от взаимно свързани документи, водещи се на основата на принципа на двойното записване (подчертаното – М.Х.), при които всяка операция се отразява в приходната част на един документ и в разходната – на друг”*³.

Не трябва да се подценяват и още по-тясно специализираните модели от типа на разработения от Р. Фриш **РЕФИ-модел**. За него А. Л. Вайнштейн пише, че той *“...в действителност се явява не само материален, но и финансов модел и може в значителна степен да замени тежката система на национални счетоводства (сметки – М.Х.)”*⁴.

Проучванията показват, че в рамките на тези модели се използват възможностите за приложение на определен **набор от сметки** или пък за построяване на съответни **матрици**. При националните сметки е възприет първият подход, а при разработките на Р. Фриш – вторият. Всеки един от тези подходи има своите предимства и недостатъци. Поради ограничения обем на настоящата студия обаче в нея ще бъде отделено внимание само на матричните модели за баланс на паричния оборот. Основанието за това трябва да се търси в обстоятелството, че те дават по-прегледна представа за движението на парите и позволяват по-ефективни решения на изброените вече проблеми. Не може да се пренебрегне и

¹ Виж: Христов, М. и Ст. Христов, Книга за парите, В. Търново, 2002, с. 190-202.

² Виж: Маршал, Ж., Новые элементы французской системы национальных счетов., М., 1967; Крелле, В., Сводные экономические расчеты, М., 1964; Фриш, Р., Таблица межотраслевых потоков РЕФИ-ОСЛО, (Цитирано по: Статистика народного богатства, народного дохода и национальные счета, М., 1967); Mooslechner, P. und E. Nowotny, Gesamtwirtschaftliche Finanzierung und öffentliche Verschuldung. Österreichisches Forschungsinstitut für Sparkassenwesen, Linz. Band 20/1980 и Национални сметки за България, С., 1996.

³ Исаев, Б., Национальное счетоводство – новейшее направление в экономической статистике капиталистических стран. В: Статистика народного богатства, народного дохода и национальные счета, М., 1967, с. 98.

⁴ Вайнштейн, А. Л., О макроэкономических моделях решения Р. Фриша. В: Статистика народного богатства, народного дохода и национальные счета, М., 1967, с. 204.

фактът, че **“финансовите сметки”** – като част от националните сметки, се съставят преди всичко на базата на определени състояния на паричните агрегати, а матричните баланси – въз основа на съответните парични потоци¹.

Не трябва да се подценява и фактът, че в рамките на матричните модели за баланс на паричния оборот могат да бъдат разграничени два основни вида: **статични и динамични модели**. При **статичните модели** възприетите агрегирани икономически субекти се включват в квадратна матрица с еднакъв брой редове и колони. В нея всяко движение на пари се отразява като изходящ паричен поток за един от субектите и входящ паричен поток за друг от тези субекти. Тези модели дават моментна снимка за движението на парите между възприетите агрегирани икономически субекти. Това е и основният техен недостатък.

При **динамичните модели** за баланс на паричния оборот, построени по подобие на оборотните ведомости от счетоводната отчетност, към статичните модели могат да се добавят и остатъците от парични средства в началото и края на избрания период. Основанието за това трябва да се търси във факта, че въпросните остатъци са резултат от движението на парите през предшестващите ги периоди. Вярно е, че те не дават пълна представа за динамиката на това движение. В същото време обаче не може да се отрече и фактът, че този вид модели представляват значително доближаване до нея.

Ако се пренебрегнат конкретните поводи за движението на парите с цел да се опрости изложението, тези заключения могат да бъдат потвърдени чрез **динамичен матричен баланс на паричния оборот**, в рамките на който се включват всички изведени по-горе агрегирани икономически субекти. За нуждите на **универсалността на този модел** е необходимо да се приеме още, че:

- паричните потоци през избрания период ще бъдат означавани с **X_{ij}**;
- остатъците от парични средства в началото на периода – с **Y_{i0}**, а
- остатъците от парични средства в края на периода – със **Z_{9j}**.

При тези условия динамичният матричен баланс на паричния оборот ще има следната форма² (табл. 1).

В този баланс са вградени следните **основни връзки**:

първо, за обхвата на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$) като съвкупност от всички парични потоци:

$$(1.1) \quad \sum \text{ВПО} = \sum_{i=1}^7 \sum_{j=1}^7 X_{ij} = \sum_{j=1}^7 \sum_{i=1}^7 X_{ij}$$

Тази формула показва, че паричният оборот през избрания период представлява **сума от всички изходящи парични потоци** на съответните агрегирани икономически субекти, **която е равна на сумата от всички входящи парични потоци** на тези субекти.

¹ Виж: Europäische Zentralbank. Monatsbericht. Juni – 06/2004, s. 26-29.

² Виж още: Христов, М., Икономико-математически модели на междупотрасловия баланс на паричните отношения, В., 1972, с. 45-97.

Таблица 1

Модел за динамичен матричен баланс на паричния оборот

Изходящи парични потоци (i) → Входящи парични потоци (j) ↓		ОН (Y)	СС	НСС	ФЛ	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Суми
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
СС	1	Y10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17	$\sum_{j=1}^7 X1j$
НСС	2	Y20	X21	X22	X23	X24	X25	X26	X27	$\sum_{j=1}^7 X2j$
ФЛ	3	Y30	X31	X32	X33	X34	X35	X36	X37	$\sum_{j=1}^7 X3j$
МФ	4	Y40	X41	X42	X43	X44	X45	X46	X47	$\sum_{j=1}^7 X4j$
ЗОИ	5	Y50	X51	X52	X53	X54	X55	X56	X57	$\sum_{j=1}^7 X5j$
ВС	6	Y60	X61	X62	X63	X64	X65	-	X67	$\sum_{j=1}^7 X6j$
БИ	7	-	X71	X72	X73	X74	X75	X76	X77	$\sum_{j=1}^7 X7j$
Суми	8	$\sum_{i=1}^6 Yi0$	$\sum_{i=1}^7 X1i$	$\sum_{i=1}^7 X2i$	$\sum_{i=1}^7 X3i$	$\sum_{i=1}^7 X4i$	$\sum_{i=1}^7 X5i$	$\sum_{i=1}^7 X6i$	$\sum_{i=1}^7 X7i$	ΣΠΟ
	9	OK (Z)	Z91	Z92	Z93	Z94	Z95	Z96	Z97	$\sum_{j=1}^6 Z9j$

второ, между сумите на входящите и изходящите парични потоци на отделните агрегирани икономически субекти:

$$(1.2) \quad \sum_{j=1}^7 Xkj \begin{matrix} < \\ > \end{matrix} \sum_{i=1}^7 Xik \quad (k = 1...7)$$

Съдържанието на тази формула показва, че сумата на входящите парични потоци на всеки един от включените в баланса агрегирани икономически субекти, може да бъде равна, по-голяма или по-малка от сумата на неговите изходящи парични потоци.

трето, между остатъците от пари в началото на избрания период, сумата на входящите парични потоци през този период, сумата на изходящите парични потоци през неговото времетраене и остатъците от пари в края на периода, при отделните агрегирани икономически субекти:

$$(1.3) \quad Y_{ko} + \sum_{j=1}^7 X_{kj} - \sum_{i=1}^7 X_{ik} = Z_{9k} \quad (k = 1 \dots 7)$$

четвърто, между сумите на остатъците от парични средства в края и началото на избрания период:

$$(1.4) \quad \sum_{j=1}^6 Z_{9j} \begin{matrix} < \\ > \end{matrix} \sum_{i=1}^6 Y_{io}$$

Преди да бъдат направени съответни изводи за връзките между включените във формулата суми, е необходимо да се уточни тяхното съдържание. Анализите дават основание да се твърди, че това са суми, които показват количеството на парите, обслужващо както вътрешните, така и външните икономически субекти в тези два момента, т.е. суми, които дават представа за **предложената номинална парична маса**.

Всичко това означава, че при равенство между двете страни на разглежданата формула количеството на въпросната парична маса не се променя. Ако обаче сумата на остатъците от парични средства в края на избрания период е по-голяма от сумата на остатъците от парични средства в началото на периода, това ще означава нарастване. Паричната маса ще се намали, при положение че съотношението между тези две суми е обратно. Това са варианти на известния **емисионен резултат**. В първия случай е **налице нулев емисионен резултат**, във втория – **емисия на пари**, а в третия – **изтегляне на пари от обръщение**.

пето, за разликата между общите суми на остатъците от парични средства в края и началото на избрания период:

$$(1.5) \quad \sum_{j=1}^6 Z_{9j} - \sum_{i=1}^6 Y_{io} = \pm Z_{97}$$

В случаите, при които количеството на парите, обслужващи икономическите субекти, се е увеличило, изходящите парични потоци на банковите институции ще бъдат по-големи от входящите им парични потоци, а разликата във формулата ще бъде отрицателна. Нейната стойност ще бъде положителна величина, когато е налице намаление на въпросното количество пари. Тогава съотношението между паричните потоци на банковите институции ще бъде обратно. Когато пък разглежданото количество пари запази своята величина, елементът **Z₉₇** ще има нулева стойност.

1.3. Информационно осигуряване на динамичния матричен баланс на паричния оборот

След тази характеристика на избраните агрегирани икономически субекти и направените разсъждения относно движението на парите в рамките на предлагания баланс на паричния оборот се налага едно по-широко интерпретиране на въп-

росите, свързани с възможностите за неговото **информационно осигуряване**. Като изходна база за разсъждения в тази посока може да се използва неоспоримият факт, че това движение обективно съществува. То в една или друга степен е обект на внимание преди всичко **на счетоводната и статистическата отчетност**. Проучванията показват обаче, че самостоятелното им разглеждане разкрива различни възможности за информационно осигуряване. Те сочат още, че в определена степен е необходимо тяхното едновременно използване. Най-накрая на базата на тях се установява, че **за предпочитане е информацията, която носи счетоводната отчетност**. Причината за това трябва да се свързва не с подценяване на статистическата отчетност, а с обстоятелството, че счетоводната отчетност, успоредно с другите си функции, е предназначена да регистрира и движението на пари между отделните икономически субекти. Основание за този избор е и фактът, че в основата на предлагания баланс на паричния оборот и счетоводната отчетност стои един и същ принцип – принципът на двойното записване.

При това положение **обезпечаването на условия за използване на регистрираното движение на пари между икономическите субекти от счетоводната отчетност за нуждите на информационното осигуряване на предлагания баланс на паричния оборот представлява основен проблем, на който трябва да бъде намерено адекватно решение**.

Анализите показват, че за тази цел могат да се използват преди всичко два от наложените **национални счетоводни стандарти**: първо, стандарт за **Отчет за приходите и разходите** (НСС 1) и второ, стандарт за **Отчет за паричните потоци** (НСС 7)¹. Между тези два стандарта има две основни разлики. Едната е свързана с различното третиране и групиране на съответните парични потоци, а другата с това, че в Отчета за паричните потоци се съдържа и информация за наличието на парични средства в началото и края на избрания период. Не трябва да се пренебрегва и фактът, че при втория стандарт могат да се прилагат както пряк, така и косвен подход за представяне на паричните потоци.

Без да се третираат повече подробности за споменатите два национални счетоводни стандарта, тук е необходимо да се посочи, че от гледна точка на информационното осигуряване на динамичния матричен баланс на паричния оборот **за предпочитане е Отчетът за паричните потоци, съставен по прекия метод**. Това се налага преди всичко от факта, че в него се съдържат не само входящите и изходящите парични потоци, но и остатъците от парични средства в началото и в края на избрания период.

Необходимо е да се вземе под внимание и обстоятелството, че покриването на полетата от квадратната матрица на предлагания баланс чрез информация, която се съдържа в Отчета за паричните потоци, може да стане по два начина: първо, като се използват входящите парични потоци и второ, като се вземат под внимание изходящите парични потоци. Проучванията показват, че резултатите от двата подхода не могат да бъдат еднакви. Това се дължи на факта, че само при първия подход всички парични потоци, са свързани с движение на пари между различни икономически субекти. Не трябва да се забравя, че при втория подход из-

¹ НСС 1 – Представяне на финансови отчети, и НСС 7– Отчети за паричните потоци, обн. ДВ, бр. 22 от 27 февруари 2002. Тези два стандарта са напълно адаптирани към съответстващите им международни счетоводни стандарти.

вестна част от изходящите парични потоци не кореспондират с други икономически субекти. Като типичен пример в това отношение отново може да се посочи начинът за отразяване на амортизационните отчисления. Към него могат да се добавят и случаите, при които се заделят едни или други вътрешни парични резерви.

Всичко казано дотук дава основание да се приеме, че **динамичният матричен баланс на паричния оборот трябва да се съставя на базата на входящите парични потоци на отделните юридически икономически субекти**. Тази констатация не означава пълно отричане на ползата от неговото съставяне чрез използване на информация, отнасяща се до изходящите парични потоци. Не трябва да се пренебрегва обстоятелството, че сравняването на двата баланса ще създаде предпоставки за допълнителни изводи. Тяхното разглеждане в настоящата студия обаче ще усложни нейното съдържание. Това е и причината, поради която вторият вариант не се третира в нея.

Проучванията сочат, че за нуждите на динамичния матричен баланс на паричния оборот в **разглеждания стандарт трябва да бъдат внесени определени корекции**. Това се налага от необходимостта да се създадат предпоставки за **добиване на представа не само за произхода на входящите парични потоци, но и за направлението на изходящите парични потоци**. За тази цел е наложително в него да се въведат и избраните агрегирани икономически субекти. В резултат на това Отчетът за паричните потоци ще придобие формата, показана в съкратен вид в табл. 2.

Таблица 2

О Т Ч Е Т
за паричните потоци
на.....
за периода от до 200... г.

№ по ред	Икономически субекти	СС	НСС	ФЛ	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Сума
1	Видове парични потоци	3	4	5	6	7	8	9	10
А	Входящи парични потоци								
1	От основна дейност								
2	От инвестиционна дейност								
3	От финансова дейност								
Б	Изходящи парични потоци								
1	За основна дейност								
2	За инвестиционна дейност								
3	За финансова дейност								
В	Изменения на паричните средства през периода (о, +, -)								
Г	Парични средства в началото на периода								
Д	Парични средства в края на периода								

.....
(място и дата)

Съставил:
(.....)

Ръководител:
(.....)
(печат)

Наложително е също да се възприеме практика, при която всички юридически лица – независимо дали са стопански, или нестопански икономически субекти, да бъдат задължени да представят видоизменената форма на разглеждания национален счетоводен стандарт.

След като юридическите икономически субекти представят своите отчети за паричните потоци, не е трудно обединяването на съдържащата се в тях информация в съответствие с потребностите на динамичния матричен баланс на паричния оборот. Лесно могат да се покрият и полетата от матрицата, свързани с физическите лица и външните субекти, които не могат да бъдат задължени да представят въпросния национален счетоводен стандарт. Не трябва да се забравя фактът, че входящите и изходящите парични потоци на тези субекти са съответно изходящи и входящи парични потоци на юридическите икономически субекти, които са задължени да представят този отчет.

При съставянето на първия баланс на паричния оборот обаче ще се появят определени трудности по отношение на необходимата информация за наличието на остатъци от парични средства в началото на избрания период, отнасящи се до физическите лица и външните субекти. Те могат да бъдат преодолені чрез допълнителни наблюдения и анализи. След това тези трудности няма да съществуват, тъй като остатъците от паричните им средства в края на избрания период ще бъдат фактически остатъци от парични средства в началото на следващия избран период. При този силно агрегиран динамичен матричен баланс на паричния оборот, по понятни причини, празни ще останат полетата Х33 и Х66, даващи представа за вътрешното движение на пари при физическите лица и външните икономически субекти.

Част втора

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ДИНАМИЧНИЯ МАТРИЧЕН БАЛАНС НА ПАРИЧНИЯ ОБОРОТ

Проучванията показват, че предлаганият динамичен матричен баланс на паричния оборот може да бъде успешно използван за решаване не само на изброените в началото на студията проблеми, но и на много по-широка основа. Нейните цели обаче, както и стремежът към по-голяма яснота, дават основание да не се разширява кръгът на разглежданите проблеми.

2.1. Динамичният матричен баланс на паричния оборот и емисионната парична политика

Възможностите за използване на динамичния матричен баланс на паричния оборот за нуждите на емисионната парична политика трябва да се разглеждат в непосредствена зависимост от формата на **емисионния резултат**. Това означава, че те могат да се свързват: първо, с налагаща се **емисия на пари**, т.е. с появата на необходимост от допълнително предлагане на пари; второ, със ситуация на **нулев емисионен резултат**, която е налице тогава, когато не се налагат промени в количеството на циркулиращата парична маса, и трето, с появила се необходи-

мост от **изтегляне на пари от обръщение**. За доказване на възможностите на предлагания баланс в тези направления могат да се използват посочените примерни данни в табл. 3.

Таблица 3

Динамични матрични баланси на паричния оборот
(Варианти А, Б и В)

Изходящи парични потоци (i) → Входящи парични потоци (j) ↓		ОН (Y)	СС	НСС	ФЛ	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Суми
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
СС А Б В	1	6	60	20	10	15	10	5	20	140
		6	60	20	10	15	10	5	8	128
		6	60	20	10	15	10	5	8	128
НСС А Б В	2	3	10	5	5	12	5	2	5	44
		3	10	5	5	12	5	2	2	41
		3	10	5	5	12	5	2	2	41
ФЛ А Б В	3	2	10	5	–	1	2	1	3	22
		2	10	5	-	1	2	1	3	22
		2	10	5	-	1	2	1	3	22
МФ А Б В	4	2	10	2	2	1	3	10	2	30
		2	10	2	2	1	3	10	2	30
		2	10	2	2	1	3	10	2	30
ЗОИ А Б В	5	1	15	2	1	1	2	5	5	31
		1	15	2	1	1	2	5	2	28
		1	15	2	1	1	2	5	2	28
ВС А Б В	6	2	12	2	1	1	3	–	5	24
		2	12	2	1	1	3	–	4	23
		2	12	2	1	1	3	-	4	23
БИ А Б В	7	-	10	4	2	1	2	2	1	22
		-	10	4	2	1	2	2	1	22
		-	12	4	2	1	2	2	1	24
Суми А Б В	8	16	127	40	21	32	27	25	41	313
		16	127	40	21	32	27	25	22	294
		16	129	40	21	32	27	25	22	296
	9	ОК								
		А	19	7	3	0	5	1	-19	35
		Б	7	4	3	0	2	0	0	16
		В	5	4	3	0	2	0	+2	14

От тези данни е очевиден фактът, че **вариант А** е свързан с необходимостта от увеличаване на циркулиращата парична маса, т.е. с **емисия на пари**. По принцип тази потребност се обуславя от платежните нужди на икономическите су-

бекти, които са извън рамките на банковите институции, и техния стремеж да съхраняват стойност чрез пари. За тази цел те полагат усилия да увеличат своите входящи парични потоци и оптимизират изходящите си парични потоци. Това означава, че информацията за допълнително търсене на пари, в рамките на този баланс, се съдържа преди всичко в полетата, които дават представа за входящите и изходящите парични потоци на небанковите икономически субекти. Не трябва да се подценява и информацията, която се включва в полетата, отнасящи се до банковите институции.

Анализите показват, че **допълнително търсене на пари – през определен период, има само в случаите, при които общата сума на входящите парични потоци на небанковите агрегирани икономически субекти е по-голяма от общата сума на техните изходящи парични потоци, което е идентично с по-голяма сума на изходящите парични потоци в сравнение с входящите парични потоци при банковите институции.**

Установяването на това допълнително търсено количество пари (ΔT_n) – чрез динамичния матричен баланс на паричния оборот, може да се извърши най-напред с помощта на следната формула:

$$(2.1) \quad \sum_{j=1}^6 \sum_{i=1}^6 X_{ij} > \sum_{i=1}^6 \sum_{j=1}^6 X_{ji}$$

Този извод напълно се потвърждава от данните за **вариант А**, които се съдържат в **табл. 3**. При него разликата между въпросните две суми е равна на 19 единици [(313-22)-(313-41)] и представлява **допълнително търсене на пари**. Чрез използване на аналогична формула може да се установи какво е състоянието в рамките на всеки отделно взет небанков агрегиран икономически субект. Разчетите показват, че при този вариант общата величина на допълнително търсеното количество пари е резултат не само на положителната разлика между общите величини на входящите и изходящите парични потоци на стопанските субекти с 13 единици (140-127), на нестопанските субекти с 4 единици (44-40), на физическите лица с 1 единица (22-21) и на застрахователните и осигурителните институции с 4 единици (31-27), но и на отрицателната разлика между тези суми при Министерство на финансите с 2 единици (30-32) и на външните субекти с 1 единица (24-25). Това означава, че общата необходимост от допълнителни парични средства може да бъде, но може и да не бъде, свързана с едноточни промени в съотношението между сумите на входящите и изходящите парични потоци на всички, включени в баланса небанкови агрегирани икономически субекти. Напълно възможно е – дори само на теория, при известна част от тях през избрания период сумите на входящите и изходящите парични потоци да се изравнят.

Известно е, от друга страна, че задоволяването на допълнително търсеното количество пари от небанковите агрегирани икономически субекти става чрез **допълнително предлагане (създаване) на пари** от банковите институции. В динамичния матричен баланс на паричния оборот информацията, свързана с въпросното предлагане, се съдържа в полетата, даващи представа за техните **изходящи и входящи парични потоци**. От нея може да се установи, че **допълнително предлагане на пари** ($\sum \Delta P_n$) **действително има само в случаите, при които изходя-**

щите парични потоци на този агрегиран икономически субект са по-голяма величина от неговите входящи парични потоци. Това може да се представи чрез формулата:

$$(2.2) \quad \sum_{i=1}^6 \text{ДПн} = \sum_{i=1}^6 X_{i7} > \sum_{j=1}^6 X_{j7}$$

Тези твърдения напълно се потвърждават от данните за **вариант А**, които се съдържат в **табл. 3**. Те действително показват, че общата величина на допълнително предлаганата парична маса през разглеждания период е в рамките на 19 единици (41-22), т.е. че тя е равна на общия размер на допълнителните потребности от пари на небанковите агрегирани икономически субекти. От своя страна разпределението на въпросната паричната маса между тези субекти показва, че те неравномерно влияят върху общата величина на допълнителната емисия на пари.

Картината, която се представя чрез съдържащите се в примерния динамичен матричен баланс на паричния оборот данни за **вариант Б** е друга. При него е налице **нулев емисионен резултат**, т.е. запазване на циркулиращото количество пари в края на избрания период в сравнение с неговото начало. Това се потвърждава както от равенството на общите суми на входящите и изходящите парични потоци на небанковите агрегирани икономически субекти (294-22), така и от еднаквата величина на изходящите и входящите парични потоци при банковите институции (22 единици). Анализите показват още, че този нулев емисионен резултат е свързан не само с положителна разлика между входящите и изходящите парични потоци в рамките на стопанските субекти с 1 единица (128-127), на нестопанските субекти с 1 единица (41-40), на физическите лица с 1 единица (22-21) и на застрахователните и осигурителните институции с 1 единица (28-27), но и с отрицателна разлика между тях при Министерство на финансите с 2 единици (30-32) и външните субекти с 2 единици (23-25). Напълно възможни са и множество други комбинации между входящите и изходящите парични потоци на отделните небанкови агрегирани икономически субекти, които да водят до нулев емисионен резултат. Тяхното представяне обаче в тази студия не е необходимо.

Най-после при **вариант В** е налице ситуация, при която емисионният резултат приема формата на **изтегляне на пари от обръщение**. При него съпоставката между **общата сума на входящите парични потоци на небанковите агрегирани икономически субекти и общата сума на техните изходящи парични потоци показва, че първата е по-малка от втората с 2 единици [(296-24) - (296-22)]**. Доказателство за този емисионен резултат е и фактът, че **сумата на входящите парични потоци при банковите институции е по-голяма от сумата на техните изходящи парични потоци също с 2 единици (24-22)**. Причините за това изменение в сравнение с другите варианти трябва да се търсят не само в подобни на описаните при тях промени, но и във факта, че стопанските субекти са увеличили изходящите си парични потоци, насочени към банковите институции с 2 единици (12-10). По този начин те са намалили своята задлъжнялост към последните, което при други равни условия е предизвикало редуциране на потребността от парични средства и изтегляне на пари от обръщение. Не са необходими допълнителни доказателства, за да се приеме твърдението, че и **този вариант на емисионен**

резултат може да бъде резултат на множество други комбинации между входящите и изходящите парични потоци на небанковите агрегирани икономически субекти, които обаче предизвикват по-голяма сума на входящите парични потоци при банковите институции в сравнение с техните изходящи парични потоци.

Всичко това дава основание да се направи обобщението, че **измененията във формата и величината на емисионния резултат действително могат да бъдат предизвикани от неограничен брой комбинации от промени, в рамките на входящите и изходящите парични потоци на небанковите агрегирани икономически субекти. Емисия или изтегляне на пари от обръщение са възможни само в случаите, при които въпросните промени засягат входящите и изходящите парични потоци на банковите институции.** На тази основа може да се направи и извод, че **в една или друга степен, описаните тук изменения са свързани не само с предлагането, но и с търсенето на пари.** Това означава, че само при една **емисионна парична политика**, базираща се на информация, която се съдържа в подобен на предлагания баланс на паричния оборот, може да се вземе под внимание обективно съществуващото взаимодействие между тези два процеса. Не трябва да се подценява и фактът, че **в областта на паричната политика – независимо от водещите се спорове, на преден план следва да се поставя не предлагането, а търсенето на пари.** Този извод се налага от обстоятелството, че **въпросното търсене се обуславя от измененията в потребностите на небанковите агрегирани икономически субекти, с които трябва да се съобразяват създателите на пари.**

2.2. Динамичният матричен баланс на паричния оборот и скоростта на движението на парите

Най-често опитите за представяне на скоростта на движението на парите се свързват с трансформиране на известната формула за **“уравнението на размяната”** от количествената теория за тях¹. На тази основа се поддържа становището, че въпросната скорост, измерена в **брой обороти (V)**, се установява, като се раздели произведението от количеството на продадените стоки (**Q**) по средните цени на стоките (**P**) на паричната маса (**M**), обслужваща икономическите субекти. За тази цел се предлага следната формула:

$$(2.3) \quad V = \frac{Q \cdot P}{M}.$$

По отношение на съдържанието на знаменателя на тази формула едва ли могат да бъдат направени сериозни принципни възражения. Числителят им обаче се нуждае от съществени корекции. Те са наложителни дори и в случаите, при които се приема, че посоченото произведение е израз на брутния вътрешен продукт (**БВП**) и свързаните с него покупки-продажби напълно покриват **платежната функция** на парите. Нуждата от корекции се обуславя най-малкото от факта, че

¹ Woll, A., Wirtschaftslexikon. Munchen, 2000, с. 739.

парите в рамките на своето движение между икономическите субекти изпълняват и всепризнатата функция **средство за съхраняване на стойност**.

Анализите показват, че в настоящия момент няма подходящи източници на информация за покриване на елементите на тази формула. Това затруднява установяването на скоростта на движението на парите, измерена не само с брой обороти, но и с **времетраенето на един оборот, представено в дни**. Те сочат още, че тази празнота може в много голяма степен да се покрие от информацията, която се съдържа в динамичния матричен баланс на паричния оборот. Това твърдение не е трудно да се докаже с помощта на примерните данни, валидни за трите варианта, представени в табл. 3.

За тази цел най-напред трябва да се вземе под внимание фактът, че в предлагания баланс на паричния оборот се съдържа информация за целия паричен оборот, т.е. за всички парични потоци, представляващи движение на пари между отделните икономически субекти. Това дава основание да се твърди, че макар и в силно агрегиран вид, тази информация показва движението на парите не само във връзка с тяхната платежна функция, но и по повод на изпълняваната от тях функция средство за съхраняване на стойност. При това положение може да се приеме, че за изчисляването на броя на оборотите на парите през даден период **в числителя на посочената вече формула е възможно да се постави съответната сума на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$)**.

По-трудно разрешим е проблемът с **паричната маса**, обслужваща икономическите субекти като елемент на формулата за установяване на броя на оборотите на парите през избрания период, стоящ в нейния знаменател. Това се дължи на факта, че в баланса на паричния оборот има две величини, свързани с този елемент на формулата. Това е сумата на остатъците от парични средства в началото на периода ($\sum_{i=1}^6 Y_{i0}$) и сумата на остатъците от парични средства в края на

периода ($\sum_{j=1}^6 Z_{9j}$). По принцип такъв проблем не възниква само когато емисионни-

ят резултат е нулева величина, т.е. в случаите, при които тези две суми са еднакви. Такава е картината при **вариант Б** от примерния баланс на паричния оборот, представен в **табл. 3**. При него броят на оборотите на парите е равен на около **18 оборота** (294:16). Ако се приеме, че това е скоростта на парите в рамките на една година, равняваща се на 360 дни, ще се установи, че **времетраенето на един оборот**, измерено в дни, ще бъде равно на **20 дни** (360:18).

Когато обаче настъпват промени в паричната маса, обслужваща икономическите субекти през даден период, приемащи формата на допълнителна емисия на пари или изтегляне на пари от обръщение, установяването на показателите за скоростта на движението на парите става значително по-трудно. При тези случаи са възможни три решения, отнасящи се до въпросната парична маса: първо, да се използват остатъците от парични средства в началото на избрания период; второ, да се вземат остатъците от парични средства в края на този период и трето, да се изчисли средноаритметична (обикновена или претеглена) величина за тази маса от пари.

Анализите показват най-напред, че за предпочитане е третото решение. Те сочат още, че в рамките на него предимство има използването на среднопретеглена аритметична величина. За нейното установяване обаче в баланса на паричния оборот липсва информация. При това положение се налага да се използва обикновена средна величина, като се вземат под внимание остатъците от парични средства в началото и края на избрания период. Този подход показва, че при **вариант А** средната парична маса, обслужваща икономическите субекти е равна на около 26 единици $[(16+35):2]$, а при **вариант В** – на 15 единици $[(16+14):2]$.

От направените изчисления се вижда, че отклоненията на обикновената средна величина за паричната маса от остатъците в началото и края на избрания период се намират в непосредствена зависимост от размера на настъпилите промени в тези остатъци. По принцип може да се твърди, че колкото по-голям е този размер, толкова и разглежданите отклонения ще бъдат по-значими и, обратно. Това означава, че чрез този подход не е възможно да се постигне абсолютна точност, отнасяща се до размера на паричната маса, обслужваща икономическите субекти през даден период. Въпреки това получените по този начин резултати трябва да се приемат за подходящи, докато се създадат условия за установяване на паричната маса като среднопретеглена аритметична величина. Анализите показват, че в определена степен този проблем е не само трудно разрешим, но дори и неразрешим, тъй като измененията във въпросната маса са много често явление.

Ако се използват изчисленияте обикновени средни величини за паричната маса, ще се установи, че при **вариант А** броят на оборотите на парите през избрания период е около 12 оборота $(313:26)$, а времетраенето на един оборот – 30 дни $(360:12)$. От своя страна резултатите при **вариант В** са: около 20 оборота $(296:15)$ и 18 дни времетраене на един оборот $(360:20)$.

Очевидно е, че с помощта на изчислените показатели за скоростта на движението на парите, независимо от факта на тяхната приблизителност, са възможни оценки, които в рамките на няколко последователни периода могат да разкрият тенденциите в развитието на тези значими за паричната политика показатели. На тази основа е възможно да се предприемат и конкретни мерки за въздействие върху въпросната скорост. **Не трябва да се забравя също, че ускоряването на движението на парите между икономическите субекти е равносилно на намаляване на необходимата парична маса, която обслужва икономическите субекти, и, обратно.**

2.3. Динамичният матричен баланс на паричния оборот като инструмент за структурен анализ

Обстоятелството, че паричният оборот представлява съвкупност от парични потоци, както и фактът, че паричната маса, която обслужва икономическите субекти, е сбор от парични средства, намиращи се във всеки определен момент при тях, дават пълно основание да се твърди, че информацията, която се съдържа в динамичния матричен баланс на паричния оборот, създава предпоставки за извършване на богат структурен анализ. В зависимост от степента на агрегираност на икономическите субекти това богатство може да бъде по-малко или по-

голямо. Необходимо е да се добави още, че чрез информацията, която се включва в разглеждания баланс, е възможен както **вертикален**, така и **хоризонтален структурен анализ**. Този извод не се нуждае от допълнителни доказателства. Трябва да се подчертае, че в настоящия момент липсва източник на информация за подобен анализ. Да се твърди, че той не е необходим, едва ли е възможно. Всичко това в една или друга степен се доказва от вертикалните и хоризонталните структурни показатели, които са изчислени в табл. 4, на базата на **вариант А** от табл. 3.

Данните от въпросната таблица показват, че **вертикалните структурни показатели** могат да се разделят на три групи: първо, на показатели, свързани със **структурата на изходящите парични потоци** за всеки един от включените в баланса агрегирани икономически субекти; второ, на показатели, отнасящи се до **структурата на общата величина на вътрешния паричен оборот** ($\sum$ ВПО), разглеждана като съвкупност от всички входящи парични потоци, и трето, на показатели, засягащи **структурата на остатъците от парични средства в началото на избрания период**.

Така например от **първата група вертикални структурни показатели за стопанските субекти** може да се направи извод, че най-голямата част (47 %) от техните изходящи парични потоци са насочени към същия агрегиран икономически субект, а най-малката (8 %) – към нестопанските субекти, физическите лица, Министерство на финансите и банковите институции. **Не само аналогични, но и много по-детайлни изводи могат да бъдат направени за всички останали агрегирани икономически субекти, включени в баланса на паричния оборот.**

От своя страна **втората група вертикални структурни показатели** действително дават представа за участието на отделните агрегирани икономически субекти в общата величина на вътрешния паричен оборот ($\sum$ ВПО), третирана като съвкупност от всички входящи парични потоци. От данните в таблицата се установява, че най-голямо участие (45 %) в тази съвкупност имат стопанските субекти, а най-малко (7 %) – физическите лица и банковите институции.

Третата група вертикални структурни показатели дава информация за разпределението на остатъците от парични средства в началото на избрания период между небанковите агрегирани икономически субекти. Данните от таблицата показват, че най-голям дял (37 %) от общата величина на тези остатъци се пада на стопанските субекти, а най-малък (6 %) – на застрахователните и осигурителните институции.

От своя страна информацията от разглежданата таблица показва още, че и **хоризонталните структурни показатели** могат да се разделят на три основни групи: първо, на показатели, даващи представа за **структурата на входящите парични потоци** за всеки един от включените в баланса агрегирани икономически субекти; второ, на показатели, отнасящи се до **структурата на общата величина на вътрешния паричен оборот** ($\sum$ ВПО), разглеждана като съвкупност от всички изходящи парични потоци, и трето, на показатели, засягащи **структурата на остатъците от парични средства в края на избрания период**.

Таблица 4

Структурни показатели от вариант А на динамичния матричен баланс на паричния оборот

Изходящи парични потоци (i) → Входящи парични потоци (j) ↓		ОН (Y)	СС	НСС	ФЛ	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Суми
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
СС	1	6	60	20	10	15	10	5	20	140
% ↓		37	47	50	48	47	37	20	49	45
% →			43	14	7	11	7	4	14	100
НСС	2	3	10	5	5	12	5	2	5	44
% ↓		18	8	12,5	24	38	20	8	12	14
% →			23	11	11	28	11	5	11	100
ФЛ	3	2	10	5		1	2	1	3	22
% ↓		13	8	12,5		3	7	4	7	7
% →			45	23	-	4	10	4	14	100
МФ	4	2	10	2	2	1	3	10	2	30
% ↓		13	8	5	9	3	11	40	5	25
% →			33	7	7	3	10	33	7	100
ЗОИ	5	1	15	2	1	1	2	5	5	31
% ↓		6	12	5	5	3	7	20	12	25
% →			48	7	3	3	7	16	16	100
ВС	6	2	12	2	1	1	3		5	24
% ↓		13	9	5	5	3	11	-	12	8
% →			50	8	4	4	13		21	100
БИ	7		10	4	2	1	2	2	1	22
% ↓		-	8	10	9	3	7	8	3	7
% →			45	18	9	5	9	9	5	100
Суми	8	16	127	40	21	32	27	25	41	313
% ↓		100	100	100	100	100	100	100	100	100
% →			40	13	7	10	9	8	13	100
	9	ОК (Z) % →	19	7	3	0	5	1	- 19	35
			54	20	9	0	14	3	-	100

Така например от **първата група хоризонтални структурни показатели**, засягащи Министерство на финансите, се установява, че най-голям дял (40 %) в рамките на всички негови входящи парични потоци се пада на външните субекти, а най-малък (3 %) – на вътрешното преразпределение на бюджетните ресурси, в рамките на този агрегиран икономически субект. **И в този случай, аналогични на тях изводи, могат да бъдат направени за всички останали агрегирани икономически субекти, включени в баланса на паричния оборот.**

Втората група хоризонтални структурни показатели сочи, че в рамките на целия вътрешен паричен оборот (Σ ВПО), разглеждан като съвкупност от изходящи парични потоци, най-голям дял (40 %) се пада на стопанските субекти, а най-малък (7 %) – на физическите лица.

Третата група хоризонтални структурни показатели дава основание да се твърди, че в края на избрания период най-голямата част (54 %) парични средства се намира в стопанските субекти, а най-малката (3 %) – във външните субекти.

Както посочените, така и пропуснатите в изложението структурни показатели очевидно не съвпадат с реалната действителност. Това изцяло се дължи на примерния характер на използвания динамичен матричен баланс на паричния оборот. На тази основа обаче не могат да се отрекат възможностите на разглеждания баланс в това направление, тъй като те са безспорни. Много трудно е да се пренебрегне и фактът, че неговото съставяне ще запълни една голяма празнота в практиката, отнасяща се до структурния анализ на паричния оборот.

Проучванията показват още, че възможностите за структурен анализ чрез информацията, която се съдържа в агрегирания динамичен матричен баланс на паричния оборот, могат значително да се разширят, ако се дезагрегират съответните икономически субекти. Това изцяло зависи не само от целите, които се поставят, но и от възможностите за информационно осигуряване на този баланс.

2.4. Динамичният матричен баланс на паричния оборот и верижните зависимости между паричните потоци

Анализите показват, че между паричните потоци, от които се състои паричният оборот, обективно съществуват **верижни зависимости**. Тук става въпрос за множеството налагащи се промени в определена част от паричните потоци, след като е настъпило изменение в един конкретно взет паричен поток. Тези зависимости могат да не предизвикат промени в емисионния резултат – след изтичането на избрания период, но могат да наложат и съответни изменения в него. Този факт налага отделното третиране на двата варианта в настоящата студия.

2.4.1. Верижни зависимости без отражение върху емисионния резултат

За нуждите на представянето на верижните зависимости между паричните потоци, които не оказват влияние върху формата и размера на емисионния резултат, могат да бъдат използвани данните от следващия баланс на паричния оборот:

Таблица 5

Верижни зависимости при вариант А, които не оказват влияние върху емисионния резултат

Изходящи парични потоци (i) →			СС	НСС	ФЛ	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Суми
Входящи парични потоци (j) ↓		ОН (Y)								
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
СС	1	6	60	20	10	15	10	5	20	140
НСС	2	3	10	5	5	12	5	2	5	44
ФЛ	3	2	10	5	-	1	2	1	3	22
МФ	4	2	10 5	2	2	1	3	10	2	30 25
ЗОИ	5	1	15	2	1	1	2	5	5	31
ВС	6	2	12	2	1	1	3	-	5	24
БИ	7	-	10	4	2	1	2	2	1	22
Суми	8	16	127 122	40	21	32	27	25	41	313 308
	9	ОК (Z)	19 24	7	3	0 - 5	5	1	- 19	35

Както се вижда от данните в таблицата, при този вариант на баланса на паричния оборот е прието, че **изходящите парични потоци на стопанските субекти, насочени към Министерство на финансите, са се намалили от 10 на 5 единици**. Допуснато е, че това е резултат от намаляването на техните данъчни задължения, свързани с корпоративното подоходно облагане. При други равни условия тази промяна първоначално намира отражение в две посоки: първо, със същата величина намалява общата сума на изходящите парични потоци на стопанските субекти, като от 127 единици става 122 единици, и второ, с 5 единици се намалява общата сума на входящите парични потоци на Министерство на финансите, като се редуцира от 30 на 25 единици. Всичко това се отразява и върху общата величина на вътрешния паричен оборот (Σ ВПО). Тя намалява също с 5 ед-

ници и от 313 единици става 308 единици. По принцип, при други равни условия, намалените изходящи парични потоци на стопанските субекти към Министерство на финансите могат да бъдат компенсирани с изходящи парични потоци към други агрегирани икономически субекти, с намаление на входящите им парични потоци, или пък с отражение върху техните остатъци от парични средства в края на изборния период от време. Аналогична, макар и неидентична, е картината при Министерство на финансите. Намалените входящи парични потоци на този субект могат да наложат редуциране на неговите изходящи парични потоци, компенсация с други входящи парични потоци или пък отражение върху остатъците му в края на изборния период от време.

За да не се усложнява изложението в студията е възприето, че намалението на изходящите парични потоци на стопанските субекти и на входящите парични потоци на Министерство на финансите, предизвикано от посочената първоначална промяна, намира отражение само върху остатъците от парични средства на засегнатите агрегирани икономически субекти в края на изборния период от време. Така например въпросните остатъци при стопанските субекти се увеличават от 19 на 24 единици ($6 + 140 - 122$), а при Министерство на финансите се получава дисбаланс в размер на 5 единици ($2 + 25 - 32$). Успоредно с това емисионният резултат запазва не само формата си, но и своята величина. Той отново е равен на 19 единици допълнителна емисия на пари (35-16) или $[(308-22) - (308-41)]$.

Не са необходими допълнителни доказателства, за да се твърди, че допуснатото намаление на корпоративните данъчни задължения на стопанските субекти могат да предизвикат и много по-сложни верижни зависимости без да окажат влияние на общата величина на паричния оборот ($\sum \text{ВПО}$) или да изменят формата и размера на емисионния резултат. **Това е възможно обаче, само ако въпросните зависимости не засягат входящите и изходящите парични потоци на банковите институции, като самостоятелен агрегиран икономически субект.**

2.4.2. Верижни зависимости с отражение върху емисионния резултат

Анализите показват, че в по-голямата част от случаите верижните зависимости между паричните потоци оказват влияние върху емисионния резултат. Това е възможно и тогава, когато не се променя общата величина на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$). Такава ситуация може да се проследи от данните, които се съдържат в таблица 6.

От данните в тази таблица се вижда, че при запазена обща величина на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$) от 313 единици, допълнителната емисия на пари не е 19, а само 14 единици (30-16). Ако се проследи промяната в размера на емисионния резултат, ще се установи, че тя се дължи отново най-напред на редуцирането на данъчните задължения на стопанските субекти с 5 единици. След това обаче тези субекти са компенсирали въпросното намаление с увеличение на изходящите си парични потоци към банковите институции в същия размер. В резултат на това при тези субекти остатъците от парични средства в края на периода са се запазили в размер на 19 единици. От своя страна поради липса на компенсиращи входящи парични потоци при Министерство на финансите посоченото първоначално изменение е предизвикало отново дисбаланс между неговите входящи и изходящи парични

потоци, който е намерил проявление в отрицателната величина на остатъците му от парични средства в края на избрания период (-5 единици). Всичко това е предизвикало и констатираната промяна в емисионния резултат.

Таблица 6

Верижни зависимости при вариант А, които оказват влияние върху емисионния резултат

Изходящи парични потоци (i) → Входящи парични потоци (j) ↓		ОН (Y)	СС	НСС	ФЛ	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Суми
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
СС	1	6	60	20	10	15	10	5	20	140
НСС	2	3	10	5	5	12	5	2	5	44
ФЛ	3	2	10	5	-	1	2	1	3	22
МФ	4	2	10 5	2	2	1	3	10	2	30 25
ЗОИ	5	1	15	2	1	1	2	5	5	31
ВС	6	2	12	2	1	1	3	-	5	24
БИ	7	-	10 15	4	2	1	2	2	1	22 27
Суми	8	16	127	40	21	32	27	25	41	313
	9	ОК (Z)	19	7	3	0 - 5	5	1	- 19 - 14	35 30

Напълно възможно е още под влияние на верижните зависимости да се измени и формата на този резултат, т.е. да се предизвика нулева негова стойност или пък изтегляне на пари от обръщение. С цел да не се усложнява изложението в студията, подобни варианти няма да бъдат представени.

Наложително е само да се подчертае, че **разглежданите промени са възможни единствено ако верижните зависимости засягат входящите и изходящите парични потоци на банковите институции като самостоятелен агрегиран икономически субект.**

2.5. Динамичният матричен баланс на паричния оборот като инструмент за прогнозиране

Нуждата от прогнозиране на паричния оборот е безспорна. Тя трябва да се свързва не само с неговата обща величина, но и със съставните му части, представляващи парични потоци между икономическите субекти. Проучванията показват, че за тази цел могат да бъдат използвани – в една или друга степен, много от известните методи за прогнозиране, към които спадат разновидностите на субективните, екстраполационните, каузалните (причинно-следствените) и екстремалните методи. Чрез тези методи е възможно прогнозиране преди всичко на общата величина на паричния оборот, както и на отделните парични потоци между икономическите субекти, но не и на паричния оборот като съвкупност от тези парични потоци. Анализите показват, че тази празнота успешно може да се запълни, като се използва информацията, която се съдържа в динамичния матричен баланс на паричния оборот. Това е възможно чрез съставяне на **матрица от коефициенти** на базата на разработен вече баланс.

Така например, ако се вземе информация от първоначално представения **вариант А** на динамичния матричен баланс на паричния оборот, елементите на въпросната матрица могат да се изчислят, като се раздели всяка отделна абсолютна величина на включените в него парични потоци (X_{ij}) на общата величина на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$). В резултат от това ще се получи дадената в табл. 7 матрица от коефициенти¹.

С помощта на тази матрица от коефициенти и след съответно прогнозиране на общата величина на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$) чрез някои от посочените по-горе методи е възможно не само да се установи неговото разпределение под формата на прогнозни парични потоци между агрегираните икономически субекти, но и да се изчисли отражението му върху емисионния резултат. При съставянето на прогнозния баланс обаче е наложително за остатъци от парични средства в началото на периода да се вземат остатъците в края на периода от баланса, който е послужил за изчисляване на матрицата от коефициенти.

Така например, ако чрез някои от изброените методи за прогнозиране се установи, че през прогнозния период величината на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$) ще нарасне от 314 на 400 единици, съответният прогнозен баланс на паричния оборот ще придобие съдържанието, представено в таблица 8².

¹ Сборовете от съответните коефициенти на матрицата не са равни на единица поради тяхното закръглено представяне.

² Паричните потоци в този баланс са представени в закръглена форма.

Таблица 7

Матрица от коефициенти, изградена на базата на вариант А

Изходящи парични потоци (i) →			СС	НСС	ФА	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Суми
Входящи парични потоци (j) ↓		ОН (Y)								
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
СС	1	6	60 0,1916	20 0,0639	10 0,0319	15 0,0479	10 0,0319	5 0,0160	20 0,0639	140 0,4471
НСС	2	3	10 0,0319	5 0,0160	5 0,0160	12 0,0383	5 0,0160	2 0,0064	5 0,0160	44 0,1406
ФА	3	2	10 0,0319	5 0,0160	-	1 0,0032	2 0,0064	1 0,0032	3 0,0096	22 0,0703
МФ	4	2	10 0,0319	2 0,0064	2 0,0064	1 0,0032	3 0,0096	10 0,0319	2 0,0064	30 0,0958
ЗОИ	5	1	15 0,0479	2 0,0064	1 0,0032	1 0,0032	2 0,0064	5 0,0160	5 0,0160	31 0,0991
ВС	6	2	12 0,0383	2 0,0064	1 0,0032	1 0,0032	3 0,0096	-	5 0,0160	24 0,0767
БИ	7	-	10 0,0319	4 0,0128	2 0,0064	1 0,0032	2 0,0064	2 0,0064	1 0,0032	22 0,0703
Суми	8	16	127 0,4054	40 0,1279	21 0,0671	32 0,1022	27 0,0863	25 0,0799	41 0,1311	0,9999 313 0,9999
	9	ОК (Z)	19	7	3	0	5	1	- 19	35

Таблица 8

Прогнозен динамичен матричен баланс на паричния оборот

Изходящи парични потоци (i) → Входящи парични потоци (j) ↓		ОН (Y)	СС	НСС	ФЛ	МФ	ЗОИ	ВС	БИ	Суми
		0	1	2	3	4	5	6	7	8
СС	1	19	75	26	13	18	13	6	26	177
НСС	2	7	13	6	6	16	6	3	6	56
ФЛ	3	3	13	6	-	1	3	1	4	28
МФ	4	0	13	3	3	1	4	13	3	40
ЗОИ	5	5	19	3	1	1	3	6	6	39
ВС	6	1	16	3	1	1	4	-	6	31
БИ		-	13	5	3	1	3	3	1	29
Суми	8	35	162	52	27	39	36	32	52	<u>313</u> 400
	9	ОК (Z)	34	11	4	1	8	0	- 23	<u>35</u> 58

От прогнозния баланс на паричния оборот се установява, че в резултат на настъпилите промени в отделните парични потоци са се изменили и общите величини на входящите и изходящите парични потоци на отделните агрегирани икономически субекти. Данните от него показват още, че при остатъци от парични средства в началото на прогнозния период, равняващи се на остатъците в края на базовия баланс, общата сума на остатъците от парични средства в края на прогнозния период нараства от 34 на 58 единици. Това е резултат: първо, от увеличеното наличие на парични средства при стопанските субекти с 15 единици (34-19), при нестопанските субекти с 4 единици (11-7), при физическите лица с 1 единица (4-3), при Министерство на финансите с 1 единица (1-0) и при застрахователните и осигурителните институции с 3 единици (8-5) и второ, на намаление на паричните средства при външните субекти до 0 единици.

Напълно възможно е да се внесат и **предварителни корекции в матрицата от коефициенти** на базата на извършени конкретни проучвания за факторите, от които зависят отделните парични потоци. Проучванията показват, че с помощта на такъв подход – след съответни промени в общата величина на вътрешния паричен оборот ($\sum \text{ВПО}$), **могат да бъдат разработени неограничен брой прогнозни динамични матрични баланси на паричния оборот**. Всичко това създава и необходимите предпоставки за **избор на най-подходящ вариант**, който да се използва за предприемането на конкретни нормативни мерки – преди всичко законодателни, за въздействие върху бъдещото развитие на паричния оборот и свързаните с него парични потоци. Тъй като въпросите, отнасящи се до начините за избиране на най-подходящ прогнозен вариант заслужават допълнителни и по-сериозни проучвания, те не са включени в настоящата студия.

Съдържанието на студията дава достатъчни основания да се твърди, че **е възможно да бъде съставен предлаганият динамичен матричен баланс на паричния оборот**. То показва още, че чрез този баланс могат действително, в значително по-висока степен, да се решат проблемите, които са свързани: първо, с емисионната политика; второ, със скоростта на движението на парите между икономическите субекти; трето, с макроикономическия структурен анализ на паричния оборот; четвърто, с верижните зависимости между паричните потоци и пето, с прогнозирането на паричния оборот. Всичко това е израз и на **ползите, които ще се получат, ако бъдат предприети действия за съставянето и използването на предлагания баланс на паричния оборот**.

Открит при това положение остава въпросът за **избор на институция**, в рамките на която трябва да се концентрират следващите изследвания в разглежданата област, както и конкретните действия по съставянето и използването на динамичния матричен баланс на паричния оборот. Налице са достатъчни основания да се приеме, че това може да бъде **Българска народна банка**. Напълно възможен е и друг вариант. При него събирането и обработването на информацията следва да се извършва от **Националния статистически институт (НСИ)**, а Българска народна банка да бъде потребител на тази информация.

Цитирана литература

1. Вайнштейн, А. Л., О макроикономических моделях решения Р. Фриша. В: Статистика народного богатства, народного дохода и национальные счета, М., 1967.
2. Исаев, Б., Национальное счетоводство – новейшее направление в экономической статистике капиталистических стран. В: Статистика народного богатства, народного дохода и национальные счета, М., 1967.
3. Крелле, В., Сводные экономические расчеты, М., 1964.
4. Маршал, Ж., Новые элементы французской системы национальных счетов, М., 1967.
5. Национални сметки за България, С., 1996.
6. НСС 1 – Представяне на финансови отчети, обн. ДВ, бр. 22 от 27 февруари 2002.
7. НСС 7 – Отчети за паричните потоци, обн. ДВ, бр. 22 от 27 февруари 2002.
8. Фриш, Р., Таблица межотраслевых потоков РЕФИ-ОСЛО. В: Статистика народного богатства, народного дохода и национальные счета, М., 1967.

9. Христоф, М., Икономико-математически модели на междупрофасловия баланс на паричните отношения, В., 1972.
10. Христоф, М. и Ст. Христоф, Книга за парите, В. Търново, 2002.
11. Europäische Zentralbank, Monatsbericht, Juni-06/2004 (Finanzkonten und nicht Finanziellekonten).
12. Mooslechner, P. und E. Nowotny, Gesamtwirtschaftliche Finanzierung und öffentliche Verschuldung. Österreichisches Forschungsinstitut für Sparkassenwesen. Linz. Band 20/1980.
13. Woll, A., Wirtschaftslexikon, München, 2000.

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪСТАВЯНЕ И ИЗПОЛЗВАНЕ НА БАЛАНС НА ПАРИЧНИЯ ОБОРОТ

Резюме

Съдържанието на предлаганата студия е посветено на необходимостта от разширяване на научните изследвания и експериментите във връзка с нарастващата ролята на парите в глобализиращото се икономическо пространство. Тя се базира на констатацията, че в настоящия момент липсват надеждни инструменти за макроикономическо обхващане и представяне на обективно съществуващия паричен оборот, както и на факта, че не е намерено решение на известна част от теоретичните и практическите проблеми, свързани с този оборот.

В първата част на студията се разглеждат възможностите за съставяне на баланс на паричния оборот. Акцентите са поставени върху:

- ♦ **теоретичните основи на този баланс**, към които са отнесени: възможностите за използване на счетоводния принцип за двойно записване на паричните потоци, необходимостта от агрегиране на икономическите субекти, потребността от идентифициране на паричните потоци в рамките на агрегат Мз и възможностите за информационно осигуряване на баланса;
- ♦ **моделите за баланс на паричния оборот** чрез кратък исторически преглед, който започва от известната “икономическа таблица” на Фр. Кене и завършва с наложените се “национални сметки”, за да се достигне до заключението, че трябва да се премине към съставяне на **динамичен матричен баланс на паричния оборот**;
- ♦ **информационното осигуряване на предлагания баланс** чрез анализ на съществуващите възможности, който е съпроводен с предложение това да се осъществи, като се адаптира наложилният се не само в България, но и в световната практика счетоводен стандарт № 7 Отчет за паричните потоци.

Втората част на студията е посветена на използването на предлагания динамичен матричен баланс на паричния оборот. На базата на конкретни примери се разглеждат възможностите той да служи за:

- ♦ провеждане на **по-ефективна и по-адекватна парична политика**, съобразена не само с предлагането, но и с търсенето на пари, както и с отражението на паричния оборот върху емисионния резултат, приемащ формата на емисия на пари, изтегляне на пари от циркулация и запазване на паричната маса;
- ♦ по-точно установяване на **скоростта на движението на парите** чрез броя на техните обороти, като вместо брутният вътрешен продукт се използва съвкупността от парични потоци;
- ♦ обогатяване на **вертикалния и хоризонталния структурен анализ на паричния оборот**;
- ♦ проследяване на **верижните зависимости между паричните потоци в рамките на паричния оборот** и тяхното отражение върху емисионния резултат на базата на пример, свързан с промяна в корпоративното подоходно облагане;
- ♦ съставяне на **матрица от коефициенти**, с чиято помощ, след като е прогнозирана общата величина на паричния оборот, могат да се съставят съответни **прогнозни баланси**.

В заключението на студията е прието, че бъдещата работа по проучванията, свързани с разработването и внедряването на предлагания модел за баланс на паричния оборот, могат да се осъществят от Българска народна банка (БНБ) или от Националния статистически институт (НСИ).

Пълният текст на студията може да се намери на адрес www.vuzf.bg, а въпроси и коментари са възможни чрез e-mail на автора: Prof.MHristov@CableBG.net

OPPORTUNITIES FOR DESIGNING AND USING THE MONEY CIRCULATION BALANCE

Summary

The present study is dedicated to the necessity for expanding research and experiments in line with the increasing role of money in the globalizing economy. It is based upon the conclusion that at the present moment there are no reliable instruments for macroeconomic cover and presentation of the objectively existing money circulation, together with the fact that part of the theoretical and practical problems related to this circulation is not solved.

The first part of the study examines the opportunities of designing a money circulation balance. It highlights the following issues:

- ◆ **The theoretical fundamentals of this balance**, including: the opportunities of using accounting principle of double entry of money flow, the necessity for aggregating economic agents, the need for identification of money flows within aggregate M3 and the opportunities of information providing of balance;
- ◆ **The patterns of money circulation balance**, presented through a brief historical review starting from the well-known “economic table” of Fr. Cane and ending with the established “national accounts” in order to reach the conclusion that a **dynamic matrix balance of money circulation** should be constituted; and
- ◆ **The information providing of the suggested balance** through analysis of the existing opportunities together with a proposal for realization through adapting the widely used not only in Bulgaria, but also worldwide accounting standard №7 Money Flows Statement.

The second part of the study is dedicated to the use of the offered dynamic matrix balance of money circulation. Specific examples illustrate the opportunities of using it for:

- ◆ conducting a more efficient and adequate monetary policy, consistent with both the demand for money and the influence of money circulation on the issue result/change in money supply; the change in money supply may take the form of an increase in money stock, withdrawal of money from circulation and/or preserving money stock unchanged;
- ◆ more precise determination of money velocity through the number of its turnovers while using the aggregate of all money flows instead of the Gross Domestic Product;
- ◆ enrichment of vertical and horizontal structural analysis of money circulation;
- ◆ tracing chain dependencies between money flows within the money circulation and their influence on money supply on the basis of an example linked to a change in corporate income taxation and
- ◆ creation of matrix of coefficients that helps in formulating respective prognostication balances after the total amount of money circulation has been forecasted.

In conclusion, the present study suggests that future research and implementation of the suggested pattern for money circulation balance can be accomplished either by the Bulgarian National Bank or by the National Statistics Institute.

The full text of the study is available at www.vuzf.bg. Questions and comments are welcome at the author's e-mail address: Prof.MHristov@CableBG.net